(٢)

آڪاهٽا

ٽرين چلڻ ۾ باقي ڪي منٽ مس هئا، جو هيري ماءُ اچي سڄي گاڏيءَ ۾ ئي ولوڙو وجهي ڇڏيو. هڪ ڄڻيءَ ته چئي به ڪڍيس، ”ايڏو سامان ڪٺجي ته سيڪنڊ ۾ چو نه مسافري ڪجي.“

پر هيري ماءُ ڪوبه جواب ڪونه ڏنس، رڳو ”پٽ بابلي“ ڪندي، ڪنهنجي سامان کي سيريندي ڪنهن جي پيرن کي سيريندي پنجن ستن منٽن اندر گاڏي ۾ پندرهن داگينا ماپائي ويئي. هڪ ننڍي نيلِيءَ به چڱي مدد ڪيس. ڪنهن ڪنهن مهل ته ان ننڍي نيليءَ سان ائين ٿي اک ملايائين ڄڻ سالن کان سڃاتل هئس. ريل چلي ته هيري ماءُ رئي سان ڳچي اُگهندي ننڍي نيليءَ جي ڀر ۾ ٿي ويٺي. ”ائي، پنکو ته هلاءِ.“ ننڍي نيليءَ پنکو هلائي چيو، ”امي توهان به حد ڪئي آهي. هيترو سامان ڪنيو اٿو، بامبي کان پوني جيتري پنڌ لاءِ!“

هيري ماءُ ڳهر اُگهندي روڪجي ويئي. عجب مان

پڇيائين، ”تون مون کي سڃاڻين ٿي؟“

”نہ، مون تہ ائين ئي چيو ٿي ڪين. ٻيءَ طرح سنڌي، سنڌيءَ جو جنم کان سڃاتل آهي.“

”ڏيءُ تنهنجو نالو ڇا آهي؟“

”سرسوتي!“

”توکي ڪيئن خبر پيئي تہ پوني ٿي وڃان؟“

”توهانکي جيڪو ماڻهو ڇڏڻ آيو هو، تنهن توهان کي پوني پهچي تار ڪرڻ لاءِ چيو!“

هيري ماءُ ڪلي ويئي - ”آهين ڇوڪري سڄاڻ.“

سڄاڻ اکر تي سرسوتيءَ جو منهن لهي ويو، پر هيري ماءُ رفتار ڪنيل ريل سان برميچيندي چيو، ”مايون پيئون چون، سيڪنڊ ۾ وچي هيڏو سامان رکائين ها. مونکي ٽڪيٽ تہ سيڪنڊ جي هئي، پر سيڪنڊ ۾ وڃان ها تہ ٻين وٽان ڏڪا ملن ها. هتي تہ ڏڪن ڏيڻ سان ڪم بڻجي ويو.“

سرسوتيءَ کان کل نڪري ويئي - ”ليڪ تہ چئو ٿا اَمي! ڏڪن کائڻ کان ڏڪن ڏيڻ ۾ مزو آهي.“

اوچتو سيني کٽي نڪ تي ڪپڙا ڏنا. گاڏي ڪاريءَ جي ڪني پاڻيءَ پل مٿان لنگهي رهي هئي. هيري ماءُ تہ رئي جو پلؤ ڳچيءَ ۾ وجهي هٿ جوڙي چيو، ”دولهہ لال، ڇڱي ڪجانءِ. تنهنجو اکو ٻہ ڪين کٽي نڪتي آهيان.“

سرسوتيءَ کي ڏاڍي کل آئي. چيائين، ”اَمي! هيءَ تہ ڪني پاڻيءَ جي ڪاري آهي. سنڌو درياہ ٿوروئي آهي.“

”مڙئي پاڻي تہ آهي نہ!“

سرسوتيءَ ڪنڌ ڌوڻيو. ”پر ٻڌايو ته اَمي ! پوني ۾ گهر ڪرڻ ڇا وڃو ٿا ؟“

”نه بابا، اسانجا ڏنڌا ڌاريون ٻامبي ۾، پوني ڪير گهر ڪري. پوني ۾ ڌيءَ مڱائي اٿم؛ اُنجو ڏاجو ڪنيو اٿم، وڃان ٿي شادي ڪرائڻ.“

سامهون واري بينچ تي جيڪا سنڌياڻي ويٺي هئي انهيءَ ڪنڌ اڳيان ڪري چيو، ”ڀيڻ ! ڪنهنجي گهر ڌيءَ مڱائي اٿيئي ؟“

هيري ماءُ جون اکيون چمڪي پيئون، ڇڻ اهو سوال ٻڌڻ لاءِ سندس ڪن مدت کان آتا هئا. لوڏ سان مرڪي چيائين، ”شيوڪراماڻيءَ ۾ گلابراءِ جي گهر مڱايو اٿم ڪڪيءَ کي. هاڪارو ڏاڪارو وڏ آڪاهتو گهر ڪنيو اٿم؛ اصل چوٽون پائو سنڌ جو ..... “

سرسوتي ۽ سنڌياڻي اکيون ڦاڙي هر هيري ماءُ کي، هر ڏاجي جي پندرهن داگينن کي ڏسڻ لڳيون. هيري ماءُ فخر کان ڦنڊبندي چيو، ”بابا، وڏن گهرن ۾ ڌيئر ڪبيون، ته ڏاجا به اوڏائي ڏبا ڪين نه. اجا ته گادرج جي ڪبٽ جو آرڊر پوني ۾ ئي ڏيئي آئي آهيان. ٻيون به ڪيتريون شيون پوني مان وٺنديس.“

سرسوتيءَ ڪنڌ جهڪائي پنهنجي پيڙا کي لڪائيندي چيو، ”اَمي ! هننجي گهر ۾ هڪڙي ڇوڪري جون ڪنگون ڪجهه سڪل آهن نه .....“

”سو ڪنگن سڪل کي به ڇڳي اُڇي پڙهيل ڳڙهيل ٻانهن

ملي هئي، پر چوري هئي عاملن جي، سا آکهتي گهر مان ڇا ڇاٽي.''

''عامل ڇاهي پائيبند، هرڪا ڇوڪري ساهرن سان گڏ رهڻ چاهيندي آهي آمي.''

''نہ بابا، عاملن جي ڇورين کي ڪپي وَنو ۽ ڪُنو. پائيبند کو گهر؛ ماڻهو فهميدو اُٽي فهميدو وهي، سو گلابراءِ جو گهر تہ ڇئي ڪٽي بس ڪجي. ڪٽي ڪٽي ڏيئر ڪيل اٿن. بس، ڳالهہ ئي نہ پڇ. پر ڏيءَ ! تنهنجي شڪل ڇو لٿي آهي. تون ڳالهہ ڪر ڪنهنجي گهر جي آهين ؟''

سرسوتيءَ ڦڪو ڪلي ڇيو، ''دلجاءِ ڪريو، مان بہ پائيبند آهيان.''

''هائو، پائيبندڪي ڇوڪري پريان ئي پڌري. قاعدي بڌو ڪلندي، قاعدي بڌو ڳالهائيندي ..... ''

''۽ وڏن گهرن ۾ ڇوڪريون دم بہ، قاعدي ۾ گهڻجي گهڻجي ئي ڏينديون آهن.'' چوندي چوندي سرسوتيءَ جي چپن تي ڪل تہ ٽپڪي، پر پنبڻين وٽ ڦورو پاڻي بہ ظاهر ٿي پيس.''

اوچتو گاڏي کي جهوٻو اچي ويو ۽ گاڏي بيهجي ويئي. ڦورو گوڙ ٿيو. ڪنهن زال ٻاهر بيٺل مردن کان سبب پڇيو. جواب مليو، هڪڙي ڳانءِ گاڏي هيٺان اچي ويئي. گاڏي ۾ جا وسميءَ پري چپ چپات ڇانئجي ويئي هئي، سا هڪدم گوڙ ۾ بدلجي ويئي.

هيري ماءُ بيپرواهيءَ سان ڇيو، ''ڳانءِ کي مرڻ لاءِ

بي جاءِ ڪانہ لڌي. اڇي اڇي اسانجي ڳاڏيءَ هيٺان مئي....''

''خبر هوندس تہ وڏ آڪهتي زال هن ڳاڏيءَ ۾ چڙهيل آهي، انجي هيٺان مرندي تہ مڪتي جلدي ملنديس.''

''تون وري چرچا پيئي ڪرين. آڪهہ ڪنئين اٿئون تہ ڏنا بہ تہ ٢٥ هزار اٿئون.''

''سني ڳالهہ آهي. اَمي، پئسن سان تہ سڀ ڪجهہ خريد ڪري پيو سگهجي، آڪهہ بہ تہ ....''

''ڏيءُ تون تہ ڪلي ڪلي ڪاتيءَ جهڙو چرچو ڪيو وڃين. اسان تہ ڇوڪريءَ لاءِ گهر کي ڏنو آهي.''

سرسوتيءَ ڏکهو ساهہ کڻي چيو، ''ڪيئن چئجي، گهر ۾ ڇا ڇا ڏنو اٿو.'' اُپاسي ڏينديءَ دريءَ کان ٻاهر ڏسڻ لڳي.

ٽرين ڪلياڻ ڪئمپ اسٽيشن تي پهتي تہ هيري ماءُ آني جا بہ تريل پاپر ورتا .هڪڙو سرسوتيءَ کي ڏنائين ٻيو پاڻ کنيائين. سرسوتيءَ ٻيٽو وڙ ڪيس. پٺاڻي وڙا ۽ چيورو وٺي هيري ماءُ کي کارايائين.

هيري ماءُ ڏاڍي ڇوچ مان چيو، ''مون چيو ڪين پائيبند ٿيندائي ڪاڏي پيتي جا شوقين آهن.''

سرسوتيءَ مونجهاري ۾ اکيون مٿي کنيون. هيري ماءُ شڪجي ويئي. سرسوتيءَ چيو، ''اَمي، توهين بہ تہ .... ''

''هائو، اسين بہ پائيبند آهيون، پر گڏيل پڪي مان آهيون. ڏيئر خدابادين ۾ ڏيون، پٽ لاڙاين مان ڪريون. پر شيوڪراماڻي تہ وري وڏي وٽ ڪنئين اٿئون.''

”جيڪي ڪنهن وٽ ناهي، اهو انجو ئي قدر پيو ڪري.“

”نہ بابا، هنن وٽ نهرن کي اها ’فري‘ آهي جو ڇا چئجي ا ڇوڪريون پائين ڇا، لاهين ڇا .....“

”ها امي، پيڪن مان جيڪي وني ايندِيون آهن، انهنکي اها آزادي هوندي آهي ۽ جتي بي ڪابہ سکڻ وڏڻ جي تمنا ئي ڪانهي، اتي تہ اها آزادي بہ ڪوڙي آهي.“

”سکڻ وڏڻ ڏيءُ کهڙا آهن ا اڄڪلهہ ڇوڪرين کي گهوٽ مليو اللهہ مليو.“

”پر وڏن گهرن ۾ ڪا ڇوڪري ڪجهہ سکڻ ئي گڏي چاهي تہ ملندس نڪي آنو.“

هيري ماءُ جون اکيون ڦاٽي ويئون - ”ڪنهن تان پيئي اِچين ڏيءَ ؟ پاڻ تان تہ ڪانہ ٿي اچين.“

سرسوتي ڳاڏيءَ جي لوڏي سان لڏندي رهي، جواب ڪين ڏنائين، فقط اکيون پيرن ۾ کپائي ڇڏيائين.

هيري ماءُ ڏکهو ساهہ کڻي چيو، ”بس بابا، قسمت.“

ريل هاٽي ڪنهن غار مان لنگهي رهي هئي. بتيءَ جي هلڪي روشنيءَ ۾ ڪڪن وارن واري سرسوتيءَ چيو، ”ڇا ڪجي امي، جڏهن اِنسانن کي سچ ڪُوڙ سمجهائي نہ سگهبو آهي، تڏهن قسمت چئي گڏي بس ڪبي آهي.“

”ڪاٽي ڪُٺي هوندي انهن ساهرن جي، جن تو جهڙيءَ ديويءَ کي گهر مان ڪڍيو هوندو. مٺا کي ڳاجري باصري هٺا ڇا ؟ تون تہ ڏيءُ، پراون پنهنجي آهين. ڪيڏي مونکي

سامان رکائڻ ۾ مدد ڪرايئہ.......“

”بس اَمي، ڪنهن لاءِ ڪجھہ بہ نٿو چئي سگهجي. ڪهڙا وڏا گهر بہ نهرن جون خسيس خسيس هلڪڙايون معاف ڪري نہ سگهندا آهن.“

”نہ ڏيءُ، وڏا گهر نہ ننهن کي ورن ۾ سانديندا آهن ۽ پائيبند تہ خاص ڪري ڏاڍا ننگ جا منل ٿيندا اٿيئي.“

سرسوتيءَ انمنيو چيو، ”اَمي، اڄڪلهہ هروڀرو ائين ڪونهي. مان تہ مائٽن وٽ لاڏلي هريل هئس، سو ساهرن ۾ منهنجي خسيس خسيس الڙپاين کي ونڻي ايڏو ڪري بغاغو مچائيندا هئا، جو منهنجو تہ مغزئي ڪمزور ٿي ويو. ڏنگايون هيم بہ گهٽيئي، پر اَمي ڪوئي پنهنجائيءَ سان سمجهائيم ها تہ مان شايد پاڻکي گهٽو ڪي ڻاهي وٺان ها.“

”پوءِ هاڻي نٽي ساهرن ۾ وڃين ؟“

”اوڏانهن ئي تہ وڃي رهي آهيان، پر آهي اُهنڊ، شل رهائين.“

”ڪي نيات نڪتل ئي تو جهڙي ننهن کي نہ رهائيندا.“

سرسوتيءَ جي دل پڇي پيئي. نرڙ تي هٿ رکي چيائين، ”اهڙي ڳالهہ تہ اڳي بہ چوائي اٿم، پر شل نہ ڪنهنکي آڪهہ جو بانور لڳي.“

هيري ماءُ جي اکين مان عجب بکڻ لڳو. ڳل تي آڱر رکي تن من هٽندي چيائين، ”آڪهين وارا تہ نهرن کي ڪونہ ڪيندا آهن.“

سرسوتيءَ جو من پرچي آيو ۽ وڏيڪ کين ڳالهايائين. ڪنهن طرح چئن ڪلاڪن جي مسافري طيءِ ٿي ويئي.

پوني جي اسٽيشن تي سامان لٿو. هيري ماءُ کي ڏيءَ ۽ پٽ وٺڻ آيا هئا. سرسوتيءَ پنهنجي ننڍڙي بئگ ناهي ڇوڏاري نهاريو، ڪيس ڪوبہ وٺڻ ڪين آيو هو. هيري ماءُ جڏهن سامان لهرائي هيٺ ڪيو، تڏهن سرسوتيءَ جو من ۽ پلڪندڙ نظرون ڏسي چيائين، ”ڪنهنکي اچڻ جو احوال ڪونہ ڏنو هوءِ ڇا، ڏيءَ !“

سرسوتيءَ بازي هارايل جوئاريءَ جهڙي ڦڪل مرڪ چپن تي آڻي چيو، ”سهري کي تار ڪئي هئم، پر ......“

”ڇاهي نالو تنهنجي سهري جو ؟“

سرسوتيءَ اکيون جهڪائي چيو، ”گلابراءِ شيوڪراماڻي !“

”هان ! شيوڪراماڻي !! .... “ هيري ماءُ کي جڻ سٽن وِڇن ڳڌجي ڏنگيو.

(نئين دنيا - ١٩٦٠)